

Johann Joachim Bellermann Johann Jacob Friedrich Sinnhold

Pavca De Inscriptionibvs Hebraicis Erfordiae Repertis

**Partic. I : Academiae Electoralis Erfordiensis Rector Joann. Jac. Frid. Sinnhold
Cvm Senatv Academico Ad Sacra I. C. Natalia Sancte Celebranda Cives
Exhortantvr**

Erfordiae: Typis Joann. Christ. Goerling, 1793

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn1757160264>

Band (Druck) Freier Zugang

CIc-571⁴⁽¹⁾

ACADEMIAE ELECTORALIS ERFORDIENSIS

RECTOR

IOANN. IAC. FRID. SINNHOLD

CVM

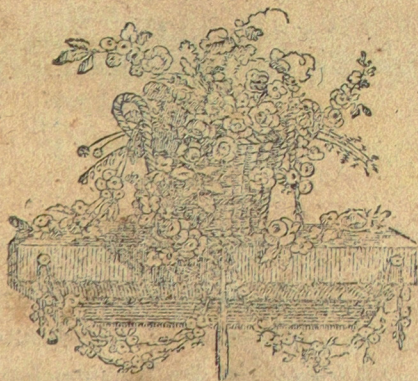
SENATV ACADEMICO

AD

SACRA I. C. NATALIA

SANCTE CELEBRANDA

CIVES EXHORTANTVR,

*Vorf.
Joann Josephin
Bellermann.*

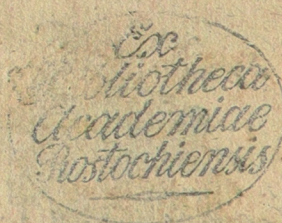
INSUNT PAUCA DE INSCRIPTIONIBVS HEBRAICIS ERFORDIAE REPERTIS. PARTIC. I.

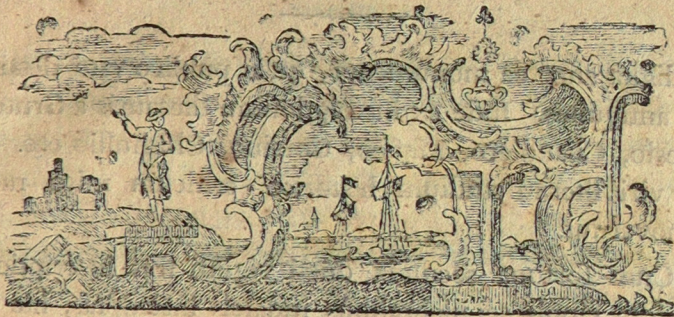
ERFORDIAE 1793.

TYPIS IOANN. CHRIST. GOERLING.

CLC-5714 (1-4)

Revisetur a tirone in *Journal algouine Littérature Zeitung*
num. 281. P. 135. 136. vom 20 Oct. 1795.

DE
INSCRIPTIONIBUS HEBRAICIS ER-
FORDIAE REPERTIS.

PARTICULA I.

Lapidibus literis inscriptis graecis et latinis historiam antiquam, praesertim chronologiam, geographiam, archaeologiam et palaeographiam multum debere, omnes rei gnari affirmant. Lapides, vt numismata, sunt monumenta charta et membranis durabiliora, nec depravationi toties, quoties librariorum descriptiones exposita; summa vero

A 2

fide

fide digna sunt ea monumenta, quae publico vsui destinauerat antiquitas. Inde ex inscriptionum thesauris a Grutero, Reinesio, Chandlero, Maffeo, Corsino, Chishullio etc. collectis viri literati studium historico-criticum miro modo promoverunt.

Cum fortuna secunda ducti viginti tres inscriptiones hebraicas, cippis sepulchralibus iudaicis insculptas, hic existentes inuenerimus, quae huc vsque nec collectae nec explicatae et publici iuris factae sunt, eas descriptas et versas illustraturi sumus. Quodsi haec monumenta antiqua historiae vniversali seu statuum Europae minus noua augmenta afferant, quod lubenter concedimus, studioso tamen historiae Iudaeorum Erfordiensiū et amatori antiquitatum non sunt omnimode spernenda.

1) *Historia* Iudaeorum medii aevi in Germania in genere, nec satis clara nec satis certa, sed caligine adhuc inducta est, quanquam scitu digna; res Erfordienses in specie, Iudaeos spectantes, magis dubia fama rumoreque ambiguo, quam documentis certis nituntur, et historiographi nostri, quantum scimus, omnes, his monumentis, omnis dubii expertibus, non sunt vsi, quanquam sint maximam partem antiquiora documentis manuscriptis iudaicis, in tabulario, quod hic est, asseruatis.

2) *Palaeographiam* hebraicam nondum habentis, cuius ope codicum hebraicorum aetas, natio et familia defini queat, cum tamen graecam e. g. Montefalconii, et latinam

in

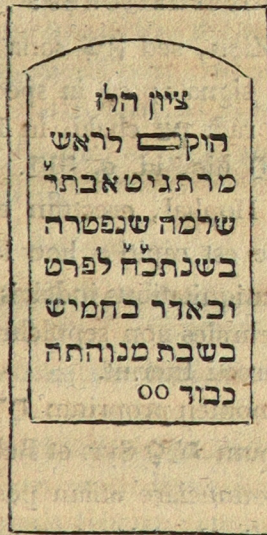
in variis operibus diplomaticis, e. g. PP. Benedictinorum St. Mauri, possidemus. Inde in aestimanda codicum hebraicorum aetate tot vacillationes et contradictiones, quot fere alias nullibi. Ex his lapidibus discimus characteres antiquos, ab impressis diuersos, certo tempore in cippis semper notato vsitatos, cum manuscriptis aetatis professione carentibus vel conformes vel difformes; quorum accurata obseruatione, diligenti comparatione et sagaci classificatione ad fundamentum critices palaeographicae struendum aliquid contibui posse persuasi sumus.

3) Cippi isti respectu *artis* adhibitae considerari possunt. Inter lapides Erfordienses nec vna, nec pyramis, nec statua inuenitur; omnes sunt tabulae, oblongo-quadratae, vnico tantum latere inscriptae. Formae planitiei literis obsitae variant, quas deinde apponi curabimus. Antiquitatis peritus inscriptiones has adspiciens, in quibusdam singularem diligentiam et raram curam, qua exaratae sunt, vt miretur necesse est, plurimae tamen sunt rudes. Inde iudicare licet, quod artifices gnari hic haud defuerint. Literae omnibus lapidibus sunt incisae, in nullo exsculptae.

4) Ex his monumentis cognoscimus epitaphiorum formulas, pia vota e pectore iudaico pro mortuis protrusa, defunctorum nomina, honores et laudes, cet. quae omnia *antiquitatis* amatorem, morum consuetudinumque studiosum, hebraica cum graecis et latinis comparantem tenent.

His paucis praelibatis, quorum vberiore explanationem ad aliam occasionem reponimus, nunc cippos sepulchrales verbotenus describamus et versionem notasque philologicas addamus, vt studiosi in hebraicis minus profecti fructum aliquem percipere et alia monumenta illis fortassis obuia simili modo facilius explicare possint. Nullibi adsunt vocales, et vocabula spatii non sunt distincta.

Ad portam S. Andreae duo inueniuntur cippi sepulchrales, qui in externo pariete domus scribae portalis calce lateribusque sunt inserti; ambo bene conservati. Faber caementarius eos muro transverse compegit, ita vt literae situatione obliqua adpareant. Domo, ex eo tempore quo extruebatur, crebro dealbata, simul maxima literarum pars calce oblita et conspurcata erat; cum vero hos lapides purgari curavimus, nunc minori cum negotio cuilibet praetereunti legere licet. Retinemus in describendo easdem lineas, quibus literae sunt insculptae.

Id est:

Cippus hic sepulchralis
erectus est iuxta caput

Dominae Gitae, filiae Rabbi

Salomonis, quae dimissa (mortua) est

anno 28 computationis (minoris, i. e. 1268. Chr.)

duodecimo mensis Adar (Februarii) die quinto,

hebdomada ~~(i. e. die Sabbato)~~ ~~et quidem die Sabbato.~~ Quies eius

sit gloria (gloriosa)!

Obser-

Observationes:

- 1) צִיּוֹן non צִיּוֹן Zion, sed צִיּוֹן sonat, et est a) signum, nota; b) res signata; c) in specie monumentum sepulchrale, a. rad. צוּן chald. in Pael signavit, 2 Reg. 23, 17. — הָלוּ hic, id. q. הָיָה.
- 2) הוֹפְחָל praet. Hophal, erectum est, r. קוּם.
- 3) לְרֹאשׁ proprie est capiti, hoc loco vertendum iuxta caput, quia antiquitatibus iudaicis edocti scimus, quod lapides sepulchrales non sepulchris ipsis impositi, sed iuxta caput erecti fuerint.
- 4) מַרְתָּה est vel nomen proprium מַרְתָּה et מַרְתָּה Maritha: vel appellativum מַרְתָּה Syr. et Rabb. domina, hera domestica; pronunciare etiam posses מַרְתָּה stat. constr. amaror, amaritudo; si animo tribuitur est fastidium, tormentum, Gen. 26, 35. a. r. מַרַר eodem sensu occurrit מַרְתָּה Prou. 14, 10. quod vero hoc loco nexus non admittit. Praeferenda est significatio Dominae, quae in multis aliis hic obuiis lapidibus, qui in foeminarum memoriam positi sunt, inuenitur.
- 5) רִבְּ Resch coronatum, seu apice superne instructum, et praepositum nominibus propriis, est abbreviatura titularum רַב, רַבִּי et רַבֵּן, i. e. Magister, Doctor et Princeps. Rabbi excellentior titulus est quam Rab, Rabban autem omnium praestantissimus.
- 6) שְׁלֹמֹה Schlomoh, nom. propr. Salomo.

7)

7) שֵׁנִיפְטָרָה a rad. פֶּטַר in Hebraismo dimisit, in Chaldaismo et quidem in passiuo mortuus est; quae significatio e prima per ellipsin explicatur: dimissus est, scilicet e vita. In Arabismo فَنَرَ et فَطَرَ est fudit, inde hebr, פֶּטַר fissura: id quod finditur dimittit partem antea connexam.

8) בְּשֵׁנִית vocalibus adiectis.

9) כָּה sic absque dubio legendum est, quanquam prior litera in cippo magis formam כָּח quam כָּח induerit. כָּה numerice sumtum 2 et 8 esset decem; et si quis hanc lectionem defendere vellet, in medium afferre posset, quod Iudaei, ex ideis satis piis numerum denarium non vnica litera Iod scribentes, ne sanctum Dei nomen Iehoua, cuius initium est Iod, profanetur, hoc loco variauerint, et loco טוּ 9 + 1, כָּה 2 + 8 posuerint. Quae vero explicatio magis speciosa quam vera est, quia maior numerus, alphabeto adhibito, semper praepositur minori, et sub hac suppositione כָּה esse deberet. Ob hanc causam lego כָּה i. e. 20 + 8 = 28. Additis 240 annis, habemus 268, et posito millenario 1268, qui annus aerae christianae respondet iudaico vigesimo octauo. — Iudaei enim numerantes a creatione mundi ad annum praesentem 1793 computant 5553. Breuitatis studio rarissime omnem numerum exprimunt, millenarium omitentes, centenarios tantum indicant 553. Si quis ita-

B

que

que scire cupit, quotus christianae aerae annus sit quisque iudaicae computationis datus annus, addat 240, habebitque nostrum, si discesserit a millenario. E. g. annus iudaicus 553 + 240 = 793. et 793 + 1000 = 1793. Haec autem computatio, quod bene monendum est, non quolibet anni tempore quadrat, quia nouus annus (seu terminus a quo) Christianorum et Iudaeorum non vnus idemque est, sed spatio trium mensium et quod excurrit differt; nouus enim annus Iudaeorum politicus *) primo die mensis Tisri incipit, qui circiter medio Septembris respondet. Si quis e. g. nunc temporis, mense Decembri 1793, quo haec scribimus, annum iudaicum cum nostro comparare vellet, tantum 239 anni essent adiiciendi, quia anni principium ante tres menses celebrauere Iudaei, scribentes iam iam 5554, cum nos adhuc in 93mo vivamus.

10) לְפָרֵט Ex Rabbīnismo et Chald. r. פֵּרֵט singulatim numeravit, inde פָּרֵט numeratio, computatio. Saepissime omittitur קָטוֹן paruus, inde לְפָרֵט קָטוֹן et לְפָרֵט secundum aera minorem seu numerum annorum mundi infra millenarium. Aera seu computatio maior, vt diximus, est ab orbe condito 5028, minor 28.

11) וּכְאָדָר, mensis Adar respondet maximam partem nostro Februario, partem Martii simul complectens.

12)

*) Ecclesiastici anni initium erat Nisan (Martius) Exod. 12, 1.

12) בְּחַמְשֵׁי plene hic scriptum cum Iod, matre lectionis, ut Gen. 1, 23. חַמְשֵׁי, minimum Iod ob penuriam spatii a sculptore ommissum est, proprie בְּחַמְשֵׁי.

13) בְּשֵׁבֶת esse potest vel infinitivus, a rad. יָשַׁב, בְּשֵׁבֶת in sede, siue in loco: In sede quietis eius sit gloria! vel nomen, a rad. שָׁבַת, בְּשֵׁבֶת in Sabbatho, die Sabbathi, quod h. l. praetulimus, quia a) prior constructio et tautologia nimis durae videntur; b) quia feriam et datum (diem septimanae et mensis) simul allegare apud Hebraeos solenne est, sicut in nostris lapidibus saepe occurrit, c) et quia denique verba sequentia in Iesaja II, 10. e quo desumpta putamus, adsunt.

14) מְנוּחָתָהּ כְּבוֹד Locus citatus e Iesaja, sic sonat: מְנוּחָתָהּ כְּבוֹד Quia in nostro monumento de foemina sermo est, suffixum foemininum requirebatur. Eadem phrasis apud Iudaeos hodiernos saepe auditur: Theli menuchoso kobod, quies in honorem ei cedit!

15) Duo circelli in fine huius et quarundam aliarum hic repertarum inscriptionum obuii sunt signa finis. Ad explicandas deriuandasque has figuras in mentem nobis venit, num ne fuerint primitus duo Samech, quae litterae in manuscriptis figura circuli passim designantur, in quibusdam dialectis antiquis eandem formam assumerunt*), et in idiomate hebraeo-germanico semper

B 2

ita

*) Vid. Büttners Vergleichungstafeln der Schriftarten etc. I. Stück, Göttingen 1771. Samech Syriacum etiam duobus circulis constat.

ita pinguntur *). Duo Samech סס tanquam scribendi compendia assumpta indicant a) vel סדרא סתומה, b) vel סוף סוף, c) vel סלה סלה. Prima resolutio duorum Samech, quae hoc sensu in Pentateucho saepius occurrunt et *sectionem clausam* indicant, locum habere non potest, quia hinc ex mente Iudaeorum non est talis sectio clausa, quales Pentateucho sunt peculiare. Ad fulciendam secundam explanationem, quod duo Samech a סוף סוף *finis finis* sint repetenda, inter alia figura originaria טז Silluk cum Soph pasuk, quae erat duplex Samech, adduci potest. Pro tertia explendi methodo, *Selah Selah* est consuetudo in fine epitaphiorum expressis verbis ponendi Selah, seu Amen Selah; quam notam expressam etiam in nostris passim videmus.

*) (Seeligs) Lehrbuch der iudisch-deutschen Sprache, Leipz. 1792.

II.

Socius cippi praecedentis in eodem pariete caementitio, similique modo transverso interpositus sic se habet:

בחמשה ימים
 לירח כסליו
 נקבר ר' משה
 בר אליה
 הנהן בשנת
 תשעים וחמש
 לפרטת נצ"ר

Id est :

Quinto die
 mensis Chislev (Nouembris)
 sepultus est Rabbi Moscheh
 filius Elijae
 sacerdotis, anno
 nonagesimo et quinto
 computationis (minoris, i. e. 1334 Chr.)
 Sit anima eius ligata in fasciculo viuentium !

Notae :

1) בחמשה ימים sic vocalibus explenda est prima linea.

Num. II, 19.

B 3

2)

- 2) לַיְרֵחַ כְּסֵלִי mensis Chislev coincidit in Novembrem et Decembrem.
- 3) נִקְבֵּר רַבִּי מֹשֶׁה
- 4) בֵּר אֵלִיָּה הַנָּהוּ Elijah vulgo Elias.
- 5) בְּשָׁנַת תְּשַׁעִים וְחָמֵשׁ Annis 95 addendi sunt 240 et millenarius, quo facto habemus aeram christianam 1335. Cum vero cippus hic mense Chislev erectus fuerit, tantum 239 annos adiacere licet; accuratius, ut supra explanauimus, hoc monumentum anno 1334 p. Chr. n. adscribimus.
- 6) Quinque vicinis notatae literae sunt initiales dicti inter Iudaeos triti, ex 1 Sam. 25, 29. desumpti, quodque plene sic se habet: תְּהִי נַפְשׁוֹ צְרוּרָה בְּצִרּוֹר הַהָרִים Sit anima eius ligata in fasciculo viuentium! quae phrasis metaphorica Dei providentiam in homines probos coloribus notatu dignis quasi ad oculos depingit. Homines res ipsas caras in cistis, linteis aliisue inuolucris seruant; poeta hebraeus Deo tale quid tribuit, in quo animos hominum ipsi caros conseruat et contra mala tuetur. Viuentes sunt ex Hebraismo beati, felices, inde etiam ζῶντες in N. T. saepe idem valent ac μακαριοὶ καὶ εὐδαίμονες.

III.

In vallo Mauriti, ad portam Andreae sex cippos inuenientes descripsimus, primus sic se habet:

זה
 המחצב
 ציון נצב לראש
 הגבירה מרת
 רחל בתלמנחם
 הכהן שנאספה
 בשנתהארבעים
 לאלף הששי
 נוחה ערן ׀

Hic
 excisus lapis
 in monumentum constitutus est
 iuxta caput
 praepotentis (praenobilissimae) do-
 minae
 Rachelis, filiae Rabbi Menachem
 Sacerdotis, quae congregata est
 (sc. ad patres)
 anno quadragesimo (Chr. 1280)
 millenariū sexti.
 Quies eius sit Paradisus! ׀

Missis sepulchris Iudaeorum, quorum reliqua monu-
 menta Erfordiensia ob fines hic praescriptos proximae occa-
 sioni reservamus, ad contrarium nunc progrediamur, ad nati-
 vuitatem; mors enim et natiuitas sunt duo extrema vitae hu-
 manae, quae quanquam longe dissita, intimo tamen nexu te-
 nentur. Natiuitatis Domini nostri Iesu Christi memoriam
 praesenti festo sumus celebraturi, memoriam illius, qui e
 gente iudaica ortus, multis nationibus religionem nostram
 sacrosanctam tradidit. Natales dies huius nostri Saluatoris
 grauitur, serio et salubriter vt recolere velitis, *Commilitiones
 dilectissimi*, amanter adhortamur. Hoc festo, quod christianis
 est

est maximi momenti, implorabimus etiam Deum, vt nobis diu et prospere seruet *Eminentissimum ac Celsissimam Principem Electorem FRIDERICUM CAROLUM IOSEPHUM, S. sedis Moguntinae Archiepiscopum, S. Romani Imperii per Germaniam Archicancellarium, Principem et Episcopum Wormatiensem* cet. cet., vt *Eum*, Patrem patriae dilectissimum, protegat difficillimis hisce temporibus, quibus procella procellam vrget, vt sub *Eius* imperio felici

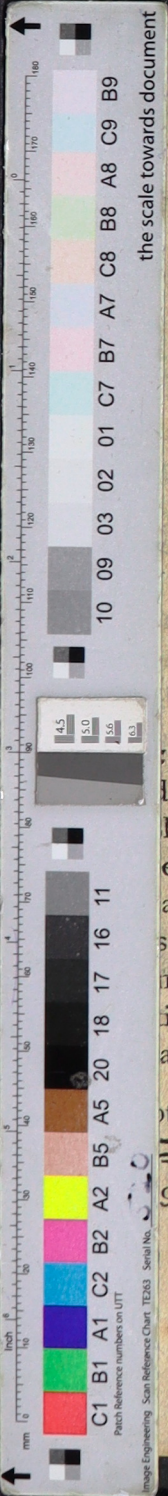
redeat Concordia, Virtus,
cumque Fide Pietas alta ceruice vagetur!

Supplices etiam manus ad coelum tendamus pro incolumitate atque salute *Reuerendissimi ac Illustrissimi Domini, Domini CAROLI THEODORI ANTONII Lib. Bar. DE DALBERG, Archiepiscopi Tarsensis, Coadiutoris Moguntini, Wormatiensis et Constantiensis, nec non ciuitatis et territorii Erfordiensis Proprincipis, Domini nostri clementissimi*, vt Deus *Eum* sospitet et *Eius* consiliis saluberrimis annuat, sic

cuncta beata precamur,
sic vitam ducetque Erfordia nostra beatam.

Publ. sub sigillo Rectoratus. Fer. I. Festi natiuitatis Christi,
anno MDGCLXXXIII.

the scale towards document

בחמשהימים
 לירח כסליו
 נקברל משה
 בר אליה
 הנהן בשנת
 תשעיסוחמש
 לפרטתנצנר

lie
 hislev (Nouembris)
 est Rabbi Moschek
 ae
 s, anno
 no et quinto
 ionis (minoris, i. e. 1334 Chr.)
 a eius ligata in fasciculo viuentium!
 otae:
 sic vocalibus explenda est prima linea.

B 3

2)